

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Факультет інформатики та обчислювальної техніки
Кафедра обчислювальної техніки

Лабораторна робота №5
з дисципліни « Методи оптимізації та планування » на тему
«Проведення трьохфакторного експерименту при використанні рівняння
регресії з урахуванням квадратичних членів (центральний ортогональний
композиційний план)»

Виконав:
студент II курсу ФІОТ
групи ІО – 92
Грисюк Дмитро
Номер залікової книжки: ІО - 9207

Перевірив:
ст. вик. Регіда П.Г.

Мета роботи: провести трьохфакторний експеримент з урахуванням квадратичних членів, використовуючи центральний ортогональний композиційний план. Знайти рівняння регресії, яке буде адекватним для опису об'єкту.

Завдання на лабораторну роботу:

1. Взяти рівняння з урахуванням квадратичних членів.
2. Скласти матрицю планування для ОЦКП.
3. Провести експеримент у всіх точках факторного простору (знайти значення функції відгуку Y). Значення функції відгуку знайти у відповідності з варіантом діапазону, зазначеного далі. Варіанти вибираються по номеру в списку в журналі викладача.

$$y_{i\max} = 200 + x_{cp\max}$$

$$y_{i\min} = 200 + x_{cp\min}$$

$$\text{де } x_{cp\max} = \frac{x_{1\max} + x_{2\max} + x_{3\max}}{3}, \quad x_{cp\min} = \frac{x_{1\min} + x_{2\min} + x_{3\min}}{3}$$

4. Розрахувати коефіцієнти рівняння регресії і записати його.
5. Провести 3 статистичні перевірки.

Варіант завдання:

№_варіанта	X ₁		X ₂		X ₃	
	min	max	min	max	min	max

204	-5	5	-5	6	-4	8
-----	----	---	----	---	----	---

Роздруківка тексту програми:

```
from math import sqrt
from scipy.stats import f, t
from functools import partial
from random import randint
from numpy.linalg import solve

x1, x2, x3 = [-5, 5], [-5, 6], [-4, 8]
m, N, l = 3, 15, 1.215 # кількість повторень кожної комбінації & кількість
повторення дослідів

x_avg = [(max(x1) + max(x2) + max(x3)) / 3, (min(x1) + min(x2) + min(x3)) / 3] #
Xcp(max) & Xcp(min)
xo = [(min(x1) + max(x1)) / 2, (min(x2) + max(x2)) / 2, (min(x3) + max(x3)) / 2] #
Xoi
delta_x = [max(x1) - xo[0], max(x1) - xo[1], max(x1) - xo[2]] # delta Xi

y_range = [200 + int(max(x_avg)), 200 + int(min(x_avg))] # Yi(max) & Yi(min)

xn = [[+1, +1, +1, +1, +1, +1, +1, +1, +1, +1, +1, +1, +1, +1, +1], # нормовані
значення факторів
      [-1, -1, -1, -1, +1, +1, +1, +1, -1.215, 1.215, 0, 0, 0, 0, 0],
      [-1, -1, +1, +1, -1, -1, +1, +1, 0, 0, -1.215, 1.215, 0, 0, 0],
      [-1, +1, -1, +1, -1, +1, -1, +1, 0, 0, 0, 0, -1.215, 1.215, 0]]

xx = [[int(x * y) for x, y in zip(xn[1], xn[2])], # нормовані значення факторів для
ефекту взаємодії
      [int(x * y) for x, y in zip(xn[1], xn[3])],
      [int(x * y) for x, y in zip(xn[2], xn[3])]]

xxx = [int(x * y * z) for x, y, z in zip(xn[1], xn[2], xn[3])]

x_xn = [[round(xn[j][i] ** 2, 3) for i in range(N)] for j in range(1, m+1)] #
нормовані знач. факторів для квад. членів

x = [[min(x1), min(x1), min(x1), min(x1), max(x1), max(x1), max(x1), max(x1), round(-
1 * delta_x[0] + xo[0], 3),
      round(1 * delta_x[0] + xo[0], 3), xo[0], xo[0], xo[0], xo[0], xo[0]], #
натуральні значення факторів
      [min(x2), min(x2), max(x2), max(x2), min(x2), min(x2), max(x2), max(x2), xo[1],
xo[1],
      round(-1 * delta_x[1] + xo[1], 3), round(1 * delta_x[1] + xo[1], 3), xo[1],
xo[1], xo[1]],
      [min(x3), max(x3), min(x3), max(x3), max(x3), min(x3), max(x3), min(x3), xo[2],
xo[2], xo[2], xo[2],
      round(-1 * delta_x[2] + xo[2], 3), round(1 * delta_x[2] + xo[2], 3), xo[2]]]

xx2 = [[round(x * y, 3) for x, y in zip(x[0], x[1])], # натуральні значення факторів
для ефекту взаємодії
      [round(x * y, 3) for x, y in zip(x[0], x[2])],
      [round(x * y, 3) for x, y in zip(x[1], x[2])]]

xxx2 = [round(x * y * z, 3) for x, y, z in zip(x[0], x[1], x[2])]

x_x = [[round(x[j][i] ** 2, 3) for i in range(N)] for j in range(m)] # натуральні
значення факторів для квадрат. членів

while True:
```

```

y = [[round(randint(min(y_range), max(y_range)), 4) for i in range(m)] for j in
range(N)] # формування Y
arr_avg = lambda arr: round(sum(arr) / len(arr), 4)
y_avg = list(map(arr_avg, y)) # середнє значення Y

dispersions = [sum([(y[i][j] - y_avg[i]) ** 2) / m for j in range(m)]) for i in
range(N)] # дисперсії по рядках
x_matrix = x + xx2 + [xxx2] + x_x # повна матриця з натуральними значеннями
факторів
norm_matrix = xn + xx + [xxx] + x_xn # повна матриця з нормованими значеннями
факторів

mx = list(map(arr_avg, x_matrix)) # середні значення x по колонкам
my = sum(y_avg) / N # середнє значення Y_avg

# ===== Форматування таблиці
=====

table_factors_1 = ["X0", "X1", "X2", "X3"]
table_factors_2 = ["X1X2", "X1X3", "X2X3", "X1X2X3", "X1^2", "X2^2", "X3^2"]
table_y = ["Y1", "Y2", "Y3"]
other = ["#", "Y"]

header_format = "{0:^3}" + "{0:^8}" * (len(table_factors_1)) + "{0:^8s}" *
(
    len(table_factors_2)) + "{0:^6s}" * (len(table_y)) + "{0:^8s}"
row_format = "|{: ^3}" + "|{: ^8}" * (len(table_factors_1)) + "|{: ^8}" *
(len(table_factors_2)) + "|{: ^6}" * (
    len(table_y)) + "|{: ^8}"
separator_format = "{0:-^3s}" + "{0:-^8s}" * (len(table_factors_1)) + "{0:-
^8s}" * (
    len(table_factors_2)) + "{0:-^6s}" * (len(table_y)) + "{0:-^8s}"

# ===== Нормальні значення
=====
print(header_format.format("=") + "\n" + "|{: ^132s}|\n".format("Матриця ПФЕ
(нормальні значення факторів)") +
    header_format.format("=") + "\n" + row_format.format(other[0],
*table_factors_1, *table_factors_2, *table_y,
                                other[1]) + "|\n" +
header_format.format("=") + "+")

for i in range(N):
    print("|{: ^3}|" .format(i + 1), end="")
    for j in range(4): print("{: ^8}" .format(xn[j][i]), end="")
    for j in range(3): print("{: ^8}" .format(xx[j][i]), end="")
    print("{: ^8}" .format(xxx[i]), end="")
    for j in range(m): print("{: ^8}" .format(x_xn[j][i]), end="")
    for j in range(m): print("{: ^6}" .format(y[i][j]), end="")
    print("{: ^8.2f}" .format(y_avg[i]))

print(separator_format.format("-") + "\n\n")

# ===== Натуральні значення
=====
print(header_format.format("=") + "\n" + "|{: ^132s}|\n".format("Матриця ПФЕ
(натуральні значення факторів)") +
    header_format.format("=") + "\n" + row_format.format(other[0],
*table_factors_1, *table_factors_2, *table_y,
                                other[1]) + "|\n" +
header_format.format("=") + "+")

```

```

for i in range(N):
    print("|{0:^3}|{1:^8}|".format(i + 1, xn[0][i]), end="")
    for j in range(3): print("{: ^ 8}|".format(x[j][i]), end="")
    for j in range(3): print("{: ^ 8}|".format(xx2[j][i]), end="")
    print("{: ^ 8}|".format(xxx2[i]), end="")
    for j in range(m): print("{: ^ 8}|".format(x_x[j][i]), end="")
    for j in range(m): print("{: ^ 6}|".format(y[i][j]), end="")
    print("{: ^ 8.2f}|".format(y_avg[i]))

def a(first, second): return sum([x_matrix[first - 1][j] * x_matrix[second - 1][j] / N for j in range(N)])
def find_a(num): return sum([y_avg[j] * x_matrix[num - 1][j] / N for j in range(N)])
def check(b_lst, k):
    return b_lst[0] + b_lst[1] * x_matrix[0][k] + b_lst[2] * x_matrix[1][k] + b_lst[3] * x_matrix[2][k] + \
        b_lst[4] * x_matrix[3][k] + b_lst[5] * x_matrix[4][k] + b_lst[6] * x_matrix[5][k] + \
        b_lst[7] * x_matrix[6][k] + b_lst[8] * x_matrix[7][k] + b_lst[9] * x_matrix[8][k] + \
        b_lst[10] * x_matrix[9][k]

unknown = [[1, mx[0], mx[1], mx[2], mx[3], mx[4], mx[5], mx[6], mx[7], mx[8], mx[9]], # ліва частина рівнянь з невідомими для пошуку коефіцієнтів b (приклад в методі)
            [mx[0], a(1, 1), a(1, 2), a(1, 3), a(1, 4), a(1, 5), a(1, 6), a(1, 7), a(1, 8), a(1, 9), a(1, 10)],
            [mx[1], a(2, 1), a(2, 2), a(2, 3), a(2, 4), a(2, 5), a(2, 6), a(2, 7), a(2, 8), a(2, 9), a(2, 10)],
            [mx[2], a(3, 1), a(3, 2), a(3, 3), a(3, 4), a(3, 5), a(3, 6), a(3, 7), a(3, 8), a(3, 9), a(3, 10)],
            [mx[3], a(4, 1), a(4, 2), a(4, 3), a(4, 4), a(4, 5), a(4, 6), a(4, 7), a(4, 8), a(4, 9), a(4, 10)],
            [mx[4], a(5, 1), a(5, 2), a(5, 3), a(5, 4), a(5, 5), a(5, 6), a(5, 7), a(5, 8), a(5, 9), a(5, 10)],
            [mx[5], a(6, 1), a(6, 2), a(6, 3), a(6, 4), a(6, 5), a(6, 6), a(6, 7), a(6, 8), a(6, 9), a(6, 10)],
            [mx[6], a(7, 1), a(7, 2), a(7, 3), a(7, 4), a(7, 5), a(7, 6), a(7, 7), a(7, 8), a(7, 9), a(7, 10)],
            [mx[7], a(8, 1), a(8, 2), a(8, 3), a(8, 4), a(8, 5), a(8, 6), a(8, 7), a(8, 8), a(8, 9), a(8, 10)],
            [mx[8], a(9, 1), a(9, 2), a(9, 3), a(9, 4), a(9, 5), a(9, 6), a(9, 7), a(9, 8), a(9, 9), a(9, 10)],
            [mx[9], a(10, 1), a(10, 2), a(10, 3), a(10, 4), a(10, 5), a(10, 6), a(10, 7), a(10, 8), a(10, 9), a(10, 10)]]
known = [my, find_a(1), find_a(2), find_a(3), find_a(4), find_a(5), find_a(6), find_a(7), find_a(8), find_a(9), find_a(10)] # знаходення відомих значень a1, a2, ...

b = solve(unknown, known)
print(separator_format.format("-") + f"+\n\n\tОтримане рівняння регресії при m={m}:\n"
                                f"ŷ = {b[0]:.3f} + {b[1]:.3f}*X1 + {b[2]:.3f}*X2 + "
                                f"{b[3]:.3f}*X3 + {b[4]:.3f}*X1X2 + {b[5]:.3f}*X1X3 + "
                                f"{b[6]:.3f}*X2X3 + {b[7]:.3f}*X1X2X3 + {b[8]:.3f}*X11^2 + "
                                f"{b[9]:.3f}*X22^2 + {b[10]:.3f}*X33^2\n\n\tПеревірка:")
for i in range(N): print("ŷ{} = {:.3f} ≈ {:.3f}".format((i + 1), check(b, i),

```

```

y_avg[i]))

# ===== Критерій Кохрена
=====
def cochrans(f1, f2, q=0.05):
    q1 = q / f1
    fisher = f.ppf(q=1 - q1, dfn=f2, dfd=(f1 - 1) * f2)
    return fisher / (fisher + f1 - 1)

f1, f2 = m - 1, N
f3 = f1 * f2
Gp = max(dispersions) / sum(dispersions)
Gt = cochrans(f1, f2)

print("\nОднорідність дисперсії (критерій Кохрена): ")
print(f"Gp = {Gp}\nGt = {Gt}")
if Gp < Gt:
    print("\nДисперсія однорідна (Gp < Gt)")

D_beta = sum(dispersions) / (N * N * m)
Sb = sqrt(abs(D_beta))
beta = [sum([(y_avg[j] * norm_matrix[i][j]) / N for j in range(N)]) for i in
range(len(norm_matrix))]

t_list = [abs(i) / Sb for i in beta]
student = partial(t.ppf, q=1-0.025)
d, T = 0, student(df=f3)
print("\nT табличне = ", T)

for i in range(len(t_list)):
    if t_list[i] < T:
        b[i] = 0
        print("\tt{} = {} => коефіцієнт незначимий, його слід виключити з
рівня регресії".format(i, t_list[i]))
    else:
        print("\tt{} = {} => коефіцієнт значимий".format(i, t_list[i]))
        d += 1

print("\nОтже, кіл-ть значимих коеф. d =", d, "\n\nT рівня регресії з
урахуванням критерія Стюдента:\nŷ = ", end="")
print("{:.3f}".format(b[0]), end="") if b[0] != 0 else None
for i in range(1, 11):
    print(" + {:.3f}*{}".format(b[i], (table_factors_1 +
table_factors_2)[i]), end="") if b[i] != 0 else None
print("\n\nT Перевірка при підстановці в спрощене рівня регресії:")
for i in range(N): print("y{} = {:.3f} ≈ {:.3f}".format((i + 1), check(b,
i), y_avg[i]))

f4 = N - d
fisher_sum = sum([(check(b, i) - y_avg[i]) ** 2 for i in range(N)])
D_ad = (m / f4) * fisher_sum

fisher = partial(f.ppf, q=1-0.05)
Fp = D_ad / sum(dispersions) / N
Ft = fisher(dfn=f4, dfd=f3)
print("\nКритерій Фішера:")
if Fp > Ft:
    print("\tПівняння регресії неадекватне (Ft < Fp).")
    break
else:
    print("\tПівняння регресії адекватне (Ft > Fp)!")

```

```
break

else:
    print("Дисперсія неоднорідна (Gr > Gt), збільшуємо m, повторюємо операції")
    m += 1
```

Результати роботи програми:

У протоколі наведено приклад результатів роботи програми від початку(лінійної форми) до останнього етапу(форми з квадратичними членами):

Матриця ПФЕ (нормальні значення факторів)															
#	X0	X1	X2	X3	X1X2	X1X3	X2X3	X1X2X3	X1^2	X2^2	X3^2	Y1	Y2	Y3	Y
1	+1	-1	-1	-1	+1	+1	+1	-1	+1	+1	+1	198	197	196	197.00
2	+1	-1	-1	+1	+1	-1	-1	+1	+1	+1	+1	205	205	199	203.00
3	+1	-1	+1	-1	-1	+1	-1	+1	+1	+1	+1	197	196	198	197.00
4	+1	-1	+1	+1	-1	-1	+1	-1	+1	+1	+1	198	206	202	202.00
5	+1	+1	-1	-1	-1	-1	+1	+1	+1	+1	+1	200	203	204	202.33
6	+1	+1	-1	+1	-1	+1	-1	-1	+1	+1	+1	203	206	201	203.33
7	+1	+1	+1	-1	+1	-1	-1	-1	+1	+1	+1	197	199	199	198.33
8	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	203	199	205	202.33
9	+1	-1.215	+0	+0	+0	+0	+0	+0	+1.476	+0	+0	199	204	202	201.67
10	+1	+1.215	+0	+0	+0	+0	+0	+0	+1.476	+0	+0	197	204	197	199.33
11	+1	+0	-1.215	+0	+0	+0	+0	+0	+0	+1.476	+0	203	203	197	201.00
12	+1	+0	+1.215	+0	+0	+0	+0	+0	+0	+1.476	+0	206	198	204	202.67
13	+1	+0	+0	-1.215	+0	+0	+0	+0	+0	+0	+1.476	200	203	199	200.67
14	+1	+0	+0	+1.215	+0	+0	+0	+0	+0	+0	+1.476	196	197	205	199.33
15	+1	+0	+0	+0	+0	+0	+0	+0	+0	+0	+0	205	204	196	201.67

Матриця ПФЕ (натуральні значення факторів)															
#	X0	X1	X2	X3	X1X2	X1X3	X2X3	X1X2X3	X1^2	X2^2	X3^2	Y1	Y2	Y3	Y
1	+1	-5	-5	-4	25	20	20	-100	25	25	16	198	197	196	197.00
2	+1	-5	-5	8	25	-40	-40	+200	25	25	64	205	205	199	203.00
3	+1	-5	6	-4	-30	20	-24	+120	25	36	16	197	196	198	197.00
4	+1	-5	6	8	-30	-40	48	-240	25	36	64	198	206	202	202.00
5	+1	5	-5	8	-25	40	-40	-200	25	25	64	200	203	204	202.33
6	+1	5	-5	-4	-25	-20	20	+100	25	25	16	203	206	201	203.33
7	+1	5	6	8	30	40	48	+240	25	36	64	197	199	199	198.33
8	+1	5	6	-4	30	-20	-24	-120	25	36	16	203	199	205	202.33
9	+1	-6.075	0.5	2.0	-3.038	-12.15	1.0	-6.075	36.906	0.25	4.0	199	204	202	201.67
10	+1	6.075	0.5	2.0	3.038	12.15	1.0	+6.075	36.906	0.25	4.0	197	204	197	199.33
11	+1	0.0	-4.968	2.0	-0.0	0.0	-9.936	-0.0	0.0	24.681	4.0	203	203	197	201.00
12	+1	0.0	5.968	2.0	0.0	0.0	11.936	+0.0	0.0	35.617	4.0	206	198	204	202.67
13	+1	0.0	0.5	-1.645	0.0	-0.0	-0.823	-0.0	0.0	0.25	2.706	200	203	199	200.67
14	+1	0.0	0.5	5.645	0.0	0.0	2.822	+0.0	0.0	0.25	31.866	196	197	205	199.33
15	+1	0.0	0.5	2.0	0.0	0.0	1.0	+0.0	0.0	0.25	4.0	205	204	196	201.67

Отримане рівняння регресії при $m=3$:

$$\hat{y} = 200.495 + 0.223 \cdot X_1 + -0.088 \cdot X_2 + 0.240 \cdot X_3 + -0.015 \cdot X_1 X_2 + -0.066 \cdot X_1 X_3 + -0.015 \cdot X_2 X_3 + -0.002 \cdot X_1 X_2 X_3 + -0.006 \cdot X_1^2 + 0.039 \cdot X_2^2 + -0.033 \cdot X_3^2$$

Перевірка:

$\hat{y}_1$	=	197.315	≈	197.000
$\hat{y}_2$	=	203.002	≈	203.000
$\hat{y}_3$	=	197.944	≈	197.000
$\hat{y}_4$	=	202.633	≈	202.000
$\hat{y}_5$	=	201.324	≈	202.333
$\hat{y}_6$	=	202.637	≈	203.333
$\hat{y}_7$	=	197.954	≈	198.333
$\hat{y}_8$	=	202.265	≈	202.333
$\hat{y}_9$	=	200.090	≈	201.667
$\hat{y}_{10}$	=	201.088	≈	199.333
$\hat{y}_{11}$	=	202.396	≈	201.000
$\hat{y}_{12}$	=	201.530	≈	202.667
$\hat{y}_{13}$	=	199.987	≈	200.667
$\hat{y}_{14}$	=	200.709	≈	199.333
$\hat{y}_{15}$	=	200.793	≈	201.667

Однорідність дисперсії (критерій Кохрена):

$G_p = 0.15565031982349145$

$G_t = 0.7410730084501662$

Дисперсія однорідна ($G_p < G_t$)

t табличне = 2.0422724563012373

$t_0 = 510.9605321214276 \Rightarrow$ коефіцієнт значимий

$t_1 = 0.7631526271153444 \Rightarrow$ коефіцієнт незначимий, його слід виключити з рів-ня регресії

$t_2 = 0.6743931819282734 \Rightarrow$ коефіцієнт незначимий, його слід виключити з рів-ня регресії

$t_3 = 2.4397026762866254 \Rightarrow$ коефіцієнт значимий

$t_4 = 0.6786415629425063 \Rightarrow$ коефіцієнт незначимий, його слід виключити з рів-ня регресії

$t_5 = 1.0179623444137438 \Rightarrow$ коефіцієнт незначимий, його слід виключити з рів-ня регресії

$t_6 = 0.33932078147125094 \Rightarrow$ коефіцієнт незначимий, його слід виключити з рів-ня регресії

$t_7 = 0.6786415629424973 \Rightarrow$ коефіцієнт незначимий, його слід виключити з рів-ня регресії

$t_8 = 372.7793713999074 \Rightarrow$ коефіцієнт значимий

$t_9 = 373.4471630451341 \Rightarrow$ коефіцієнт значимий

$t_{10} = 372.5289526631817 \Rightarrow$ коефіцієнт значимий

Отже, кіл-ть значимих коеф. $d = 5$

Рів-ня регресії з урахуванням критерія Стюдента:

$\hat{y} = 200.495 + 0.240 \cdot X_3 + -0.006 \cdot X_1^2 + 0.039 \cdot X_2^2 + -0.033 \cdot X_3^2$


```
Перевірка при підстановці в спрощене рів-ня регресії:  
y`1 = 199.839 ≈ 197.000  
y`2 = 201.117 ≈ 203.000  
y`3 = 200.269 ≈ 197.000  
y`4 = 201.548 ≈ 202.000  
y`5 = 201.117 ≈ 202.333  
y`6 = 199.839 ≈ 203.333  
y`7 = 201.548 ≈ 198.333  
y`8 = 200.269 ≈ 202.333  
y`9 = 200.648 ≈ 201.667  
y`10 = 200.648 ≈ 199.333  
y`11 = 201.808 ≈ 201.000  
y`12 = 202.236 ≈ 202.667  
y`13 = 200.019 ≈ 200.667  
y`14 = 200.795 ≈ 199.333  
y`15 = 200.852 ≈ 201.667  
  
Критерій Фішера:  
Рівняння регресії адекватне ( $F_t > F_p$ )!
```

Висновки:

Під час виконання лабораторної роботи було змодельовано трьохфакторний експеримент при використанні лінійного рівняння регресії, рівняння регресії з ефектом взаємодії та рівняння регресії з квадратичними членами, складено матрицю планування експерименту, було визначено коефіцієнти рівнянь регресії (натуралізовані та нормовані), для форми з квадратичними членами - натуралізовані, виконано перевірку правильності розрахунку коефіцієнтів рівнянь регресії. Також було проведено 3 статистичні перевірки(використання критеріїв Кохрена, Стюдента та Фішера) для кожної форми рівняння регресії . При виявленні неадекватності лінійного рівняння регресії оригіналу було застосовано ефект взаємодії факторів, при неадекватності і такого рівняння регресії було затосовано рівняння регресії з квадратичними членами.